

Lasten opettaminen — aikuisten opettaminen

Muutamassa Aikuiskasvatus -lehden viime numerossa on käyty keskustelua Engeströmin kognitiivisen opetus-oppimiskäsityksen pohjalta. Engeströmin antoisa kirja — Perustietoa opetuksesta — ansaitsee eittämättä aikuiskasvatattajien huomion, vaikka, kuten Kaajakari toteaaakin, Engeström ei arvioi mallinsa soveltuvuutta eri opetustilanteisiin tai -aineisiin.

Engeström perustaa näkemyksensä behavioristisen ja kognitiivisen mallin väliseen ristiriitaan, jonka pohjalta hän loogisesti todistaa kognitiivisen mallin paremmuuden. Onko hän ottanut huomioon kaikki näkökulmat? Ovatko näkemyksen pohjana olevat teoriat ja tutkimukset olennaisia aikuisten opettamisen ja oppimisen kannalta?

1. Opettamisen olemus

Yleistys, että on olemassa vain kaksi oppimisen teoriaa, perustuu liialliseen yksinkertaistamiseen. *Behavioristinen* ja *kognitiivinen suuntaus* kyllä dominoivat oppimisen teorian alueella, mutta useat käsitteelliset viitekehykset eivät ole sijoitettavissa tämän jaon piiriin. Eräs näistä ulkopuolelle jäävistä on humanistinen psykologia, jonka pohjalta on luotu teoria aikuisten oppimisesta (Knowles 1975, 1978, 1980). Engeströmin valitsema näkökulma perustuu teorioille, joiden pohjana ovat eläimillä (behavioristinen) ja lapsilla (kognitiivinen) suoritettut tutkimukset. Engeström olettaa, että aikuinen oppii samalla tavalla kuin lapsi. Tämän olettamuksensa hän perustelee tutkimuksilla, jotka ovat kohdistuneet lapsiin. Voidaanko näin menetellä?

Knowles esittää, että aikuinen ja lapsi oppivat eri tavoin, koska ne ovat monessa suhteessa erilaisia. Lapsen kypsyessä aikuiseksi tapahtuu kehitystä, jota Knowles kuvaa viidellätoista eri dimensiolla.

Kuvio 1. Kypsymisen dimensiot (Knowles 1980, 29)

Mistä	Mihin
1. riippuvuus _____	riippumattomuus
2. passiivisuus _____	aktiivisuus
3. subjektiivisuus _____	objektiivisuus
4. tietämättömyys _____	valistus
5. kyvyttömyys _____	kyvykkyys
6. vastuuntunnottomuus _____	vastuullisuus
7. kapea-alaisuus _____	laaja-alaisuus
8. itsekkyyks _____	altruismi
9. itsensä hylkääminen _____	itsensä hyväksyminen
10. järjestymätön identiteetti _____	järjestynyt identiteetti
11. kiinnostus _____	kiinnostus
12. matkiminen _____	periaatteisiin alkuperäisyys
13. pinnallisuus _____	syvällisyys
14. tarve olla varma _____	epävarmuuden hyväksyminen
15. impulsiivisuus _____	rationaalisuus

Lapsen kehittyessä aikuiseksi muista riippuvainen yksilö muuttuu itsenäiseksi henkilöksi, joka kantaa vastuuta itsestään ja omasta elämästään. Aikuinen odottaa, että hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioitetaan. Hän ei hyväksy muiden asettamia tavoitteita, vaan toimii omien tavoitteidensa pohjalta. Aikuisen itselleen asettamat tavoitteet ovat siis oppimisen ydin, eivät opettajan tai koulutusorganisaation asettamat. Näiden ei välttämättä tarvitse olla ristiriidassa keskenään.

Kaajakari tuo voimakkaasti esiin elämänkokemuksen merkityksen oppimista ohjaavana tekijänä. On muistettava, että kokemus merkitsee usein myös asiantuntemusta. Aikuisilla on opittavasta asiasta kantapään kautta opittua tietoa, joka edustaa opettajalle ehkä vierasta näkökulmaa. Karttunut kokemus on oppimisen rikas resurssi ja huomioimalla se oppimisen alkusoluna pystytään paremmin helpottamaan oppimista. Elämäkokemus liittyy oppimisen vahvasti aikuisen kulloiseenkin elämäntilanteeseen — niihin rooleihin, jotka

näyttelevät keskeistä osaa elämässämme, ja jotka ohjaavat prosessia, jossa valikoimme, järjestämme, muistimme, nivellämme ja käytämme informaatiota.

Engeströmin mukaan sisällöllinen motivaatio on oppimisen kannalta edullisin. Näin varmasti onkin, mikäli pohjana on sisältökeskeinen oppimisen malli. Mielestäni ei tulisi lähteä liikkeelle mallista ja pyrkiä muokkaamaan motivaatiota, vaan päinvastoin. Aikuisen motivaatio on pikemminkin välineellinen: Hän pyrkii koulutuksen avulla tyydyttämään tiettyjä koulutustarpeita, jotka ilmenevät ja täsmenntyvät usein ongelmanratkaisuprosessissa. Tällöin oppimisen malli ei saa olla sisältökeskeinen, vaan sen täytyy olla nimenomaan ongelma-keskeinen, aikuisen kokemasta tarpeesta rakentuva.

Knowles vertailee aikuisten ja lasten opettamisen oletuksia ja asetelmia kirjoinaan (kts. lähdeluettelo).

Knowlesen mukaan lasten opettamisen malli on *sisältökeskeinen*: opettaja päättää etukäteen, mitä tietoja ja taitoja tarvitsee opettaa, järjestää tämän sisällön loogisiin osasiin, valitsee tehokkaimmat menetelmät tämän sisällön välittämiseen ja lopuksi pistää sisällön osat järjestykseen. Aikuisten opettamisen malli on *prosessikeskeinen*: opettaja valmistele etukäteen joitakin menetelmiä, joiden avulla opiskelijat kiinnitetään prosessiin, joka pitää sisällään 1) oppimisilmaston kehittämisen, 2) yhteisen suunnittelun, 3) oppimistarpeiden määrittämisen, 4) näitä tarpeita tyydyttävien tavoitteiden muotoilemisen, 5) oppimiskokemusten ympäristön suunnittelemisen, 6) näiden oppimiskokemusten vetämisen sopivin menetelmin

ja materiaalein, sekä 7) oppimistulosten arvioinnin ja oppimistarpeiden uudelleenmäärittämisen. (Knowles 1978, 108—109).

Koska Engeströmin esittämä malli on selkeästi sisältökeskeinen lasten opettamisen malli, on syytä tuoda esiin toinen malli virikkeeksi keskusteluun: nimenomaan sellainen malli, joka on alunperin suunniteltu aikuiskasvatuksellisia tilanteita silmällä pitäen. Tarkoitus on osoittaa, että Engeströmin näkemys ei suinkaan ole ainoa teoreettinen ratkaisu opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Tällöin ei myöskään ole syytä omaksua sitä kriittikittävästi, pohtimatta muita vaihtoehtoja. Eräs mielestäni lähemmän tutustumisen arvoinen vaihtoehto on Knowlesin esille tuoma malli, jota seuraavassa ylimalkaisesti tarkastelen.

2. Aikuisten opettamisen prosessimalli

Aikuisten opettamisen malli on siis prosessi-keskeinen: itse oppiminen tapahtumana on tärkeämpi kuin asia, joka opitaan. Opettajan pääasiallinen tehtävä on pikemminkin tämän prosessin ohjaaminen kuin oppisisältöjen välittäminen. Opettajan ei siis tarvitse olla asian-tuntija opettamallaan alueella. Tosin tämä asiantuntemus on erinomaisen hyödyllinen opiskelijoiden oppimisen helpottamiseksi.

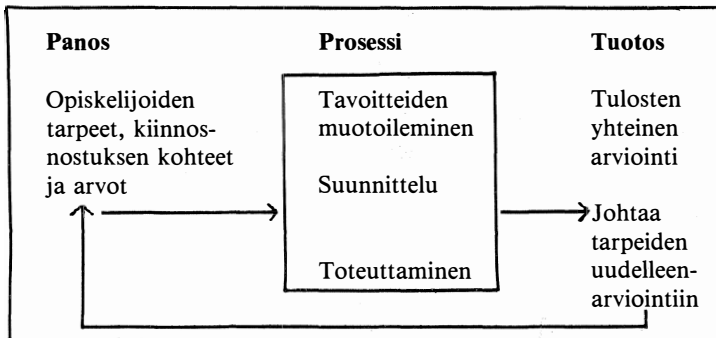
Ingalls (1973) vertaa aikuisten opettamisen prosessimallia systeemiteoreettiseen viitekehukseen, jossa on yksi palautekytkentä, seuraavasti:

Kuvio 2. Aikuisten opettamisen prosessimalli (Ingalls 1973, 11)

Oppimis-ympäristö

Oppimisilmapiiri

Yhteisen suunnittelun järjestelmä

Viitekehystenä oppimiselle ovat oppimisilmapiiri ja yhteisen suunnittelun järjestelmä. Prosessin liikkelpänevänä voimana ovat opiskelijan tarpeet, kiinnostuksen kohteet ja ar-

vot. Näiden pohjalta opiskelija toimii opetus-oppimis-prosessissa suunnitellen ja toteuttaen yhdessä opettajan kanssa opetusta, jonka avulla pyritään opiskelijan omien tavoitteiden

saavuttamiseen. Prosessin jatkuvuuden kannalta olennainen vaihe on arviointi, jossa pyritään liittämään oppiminen opiskelijan elämäntilanteeseen sekä tarpeiden uudelleenarvioinnilla johtaa oppimisprosessin jatkuvuuteen.

Prosessikeskinen malli toimisi jatkuvana kehitysprosessina, joka johtaisi opiskelijan vuorovaikutukseen itsensä ja oman kehityksensä kanssa. Sen sijaan, että opiskeltaisiin ainoastaan uusia tietoja ja taitoja, opiskeltaisiin oppimaan. Tällä tavalla voitaisiin ohjata aikuinen itse säätelemään omaa oppimisprosessiaan.

Oppimisessa tuntuu keskeiseltä yksilön luonteenpiirteiden (orientaatio, kyvyt, oppimistyylit jne.) vuorovaikutus oppimistilanteen (tarpeet, tavoitteet, suunnittelu, toteutus, arviointi) kanssa. Tällaisen vuorovaikutuksen tiedostaminen ei ole tärkeää ainoastaan opettajille, vaan myös opiskelijoille itselleen. Tässä näen myös Engeströmin näkemyksen suurimman vajavuuden: opetus-oppimisprosessin laaja-alaisuuden jäämisen tietyn spesifin struktuurin jalkoihin.

Kognitiivinen näkemys edustaa loppujen lopuksi vain suppeaa osaa aikuisten opettamisesta: sen ansiot ovat oppimisen strategioiden ymmärtämisessä. Sen sijaan, että antaisimme kognitiivisen näkemyksen ohjata opettamistamme, meidän tulisi ohjata kognitiivista näkemystä auttamaan meitä, avarassa mielessä, oppimisen helpottamisessa. Ja koska jokainen meistä on erilainen, ei voi olla mitään yhtä ainoa oikeaa reseptiä, jonka avulla oppimista helpotettaisiin.

Tässä mielessä opetuksen suunnitteleminen ja toteuttaminen yhdessä opiskelijoiden, jotka ovat omien koulutustarpeittensa parhaita asiantuntijoita, kanssa johtaisi tehokkaaseen oppimiseen. Kognitiivisen teorian avulla voitaneen selittää, miten oppiminen tapahtuu. Mutta kysymykseen, mitä tulisi oppia, mikään teoria ei kykene antamaan vastausta. Täytyy luottaa aikuisen omaan kykyyn päättää omasta oppimisestaan. Loppujen lopuksihan hän on ainoa, joka oppimisestaan voi päättää.

3. Opettaminen ja opettajan vastuu

Mielestäni aikuisen opettamisen ollessa kyseessä sana ”opettaminen” on muodostunut liian keskeiseksi (samoin muuten on käynyt koulutuksen kanssa). Opettaminen ei sinänsä edellytä oppimista, ja usein jopa kasaa esteitä mielekkään oppimisen tielle. Korostetaan liikaa opettajan vastuuta, joka pohjautuu opet-

tamiselle. Tällöin herää kysymys siitä, onko tärkeämpää opettaminen vaiko oppiminen. Muistetaanko, että opettaja ei voi kantaa vastuuta oppimisesta (paitsi omastaan), koska sitä suorittavat eri henkilöt. Ja vaikka opettaja vastuun oppimisesta kantaisikin, kuka kantaisi vastuun, mikäli opiskelija soveltaisi oppitun virheellisiä tai vanhentuneita tietoja, taitoja tai asenteita omassa elämäntilanteessa. Sen sijaan, että puhuttaisiin opettamisesta, meidän pitäisi puhua oppimisen helpottamisesta. Tällöin vastuu oppimisesta siirrettäisiin opiskelijoille, ja opettajan vastuuksi jäisi opiskelijan auttaminen opiskelijan omien tavoitteiden saavuttamisessa.

Pelkään, että Engeström kiinnittää liikaa huomiota opettamiseen, jolloin unohtuvat perustavaa laatua olevat kysymykset oppimisesta ja oppimisen tarkoituksesta, ja keskeisiksi tulevat tiedollista struktuuria ja sen välittämistä koskevat kysymykset. Todellisuudessaan opimme jatkuvasti mukautuessaamme uusiin tilanteisiin. Tiedollinen struktuurimme muuttuu toimintaympäristömme muuttuessa. Mikäli keskitymme tietyn struktuurin välittämiseen, se voi olla jo huomenna vanhentunut. Suurimman osan oppimastamme käytämme vasta huomenna. Voiko oppiminen, joka kohdistuu ainoastaan tiedolliseen struktuuriin, olla tulevaisuuden tarpeiden kannalta olennaista?

”Me ajattelempa, että oppiminen on olennaista, ja olemme omistautuneet oppimiselle. Unohdamme, että tiedot eivät ole viisautta. Opettellemme tietoja, ja elämämme aikana täytämme mielemme tiedoilla, joiden luulemme olevan olennaisia. Mutta useimmiten nämä tiedot ovat hyödyttömiä. Ja me omistaudumme tälle hyödyttömyydelle. Jos jotakin uutta on pyrkimässä sisäämme, sen täytyy tunkeutua tämän vanhentuneen hyödyttömyyden läpi. Ja siksi joidenkin meistä on niin vaikea muuttua.” (Buscaglia 1982, 71).

Lähteet:

- Buscaglia, L. 1982. *Living, loving & learning*. Thorofare, N.J.: Charles B. Slack.
- Ingallas, J.D. 1973. *A trainers guide to andragogy: its concepts, experience and application*. Revised edition. Washington D.C.: U.S. Department of Health, Education, and Welfare.
- Knowles, M.S. 1975. *Self-directed learning: a guide for learners and teachers*. Chicago: Association Press.
- Knowles, M.S. 1978. *The adult learner: a neglected species*. Second edition. Houston: Gulf.
- Knowles, M.S. 1980. *The modern practice of adult education: from pedagogy to andragogy*. Revised and updated edition. Chicago: Follett.